

О. Є. Бавико,
д. е. н., доцент, професор кафедри менеджменту,
Міжнародний університет бізнесу і права, м. Херсон

РЕГІОНАЛЬНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ В УМОВАХ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ТЕРИТОРІЙ

О. Bavyko,
Doctor of Sciences (Economics), Associate Professor,
Professor of Department of Management, University of International Business and Law, Kherson

REGIONAL MANAGEMENT IN TERMS OF POST-INDUSTRIAL TRANSFORMATION OF THE TERRITORIES

У дослідженні обґрунтовується новий теоретико-методологічний підхід до розуміння сучасної території як простору розгортання системи людських знань і морально-культурних цінностей, визначення методологічних основ регіонального менеджменту, заснованого на кон'югаційній інтеграції. Методологічну основу дослідження склали положення еволюційної, інституціональної, поведінкової економічних теорій, теорії систем, регіональної економіки, розвитку цивілізацій, етики та соціального партнерства. Визначено, що процеси оновлення й розвитку настають лише тоді, коли учасники просторового співтовариства усвідомлюють необхідність особистої участі у процесах, що призводять до змін наявного порядку речей. Одним з основних завдань регіонального менеджменту є створення економічних і правових механізмів, здатних розвинути у людей прагнення до оновлення й довгострокового, інноваційного, спрямованого на збереження природного середовища господарювання. Методологічною основою відповідних управлінських механізмів регіонального менеджменту є системно-тектологічний підхід, за якого, основою управлінської практики має бути координація діяльності людей, об'єднаних у владних, виробничих й суспільних структурах, на основі усвідомленої єдності інтересів.

The study substantiates the new theoretical and methodological approach to understanding contemporary territory as space deployment of human knowledge and moral and cultural values, determining the methodological foundations of regional management, based on the conjugation integration. The methodological basis of the study made provisions evolutionary, institutional, behavioral economic theories, systems theory, regional economics, development of civilizations, ethics and social partnership. Determined that the process of renewal and development occur only when the space community members aware of the need for personal participation in the processes that lead to changes in the existing order of things. One of the main tasks of regional management is to create economic and legal mechanisms that can develop in people the desire for renewal and long-term, innovative, aimed at preserving the environment management. The methodological basis of appropriate management mechanisms of regional management is system-tektolohichnyy approach in which basis management practices must be coordination of people united in the power, industrial and social structures, based on perceived common interests.

Ключові слова: регіональний менеджмент, постіндустріальна трансформація території, кон'югація, розсіяне знання, інтеграція.

Key words: regional management, post-industrial transformation of the territory, conjugation, diffused knowledge, integration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Аналіз сучасних управлінських планів і стратегій соціально-економічного розвитку як на рівні економіки в цілому, так і в регіонах показує, що менеджмент ґрунтується на теоретико-методологічних підходах і принципах ринкового господарства періоду вільної конкуренції, тобто на ті, які були справедливими для ХІХ й першої половини ХХ століття, і в основі яких лежить побудова нового шляхом екстраполяції минулого в майбутнє, дослідження попиту абстрактного, а не конкретного споживача, орієнтація головним чином на матеріальні, а не на духовні цінності [1].

У той же час сучасний цивілізаційний підхід виходить із необхідності й можливості створення ефективного майбутнього, яке буде орієнтовано на розвиток людської особистості. За таких умов, для визначення нових векторів взаємодії людей потрібні нові теоретичні конструкції стратегічного розвитку, у тому числі й на рівні окремих територій.

Сучасна управлінська наука приділяє обмежену увагу теоретичним розробкам, що розкривають зміст, методи і спрямованість стратегій розвитку регіонів, які дозволили б забезпечити єдність економічних і морально-культурних підходів, все ще знаходячись у межах

посткласичних або ліберальних ринкових уявлень, щодо загальнорикових механізмів детермінації економічної діяльності. Реальна трансформація та модернізація економіки вбачається можливою за умови усвідомлення суспільством невідворотності змін, розвиткові громадянського суспільства й партнерських відносин всіх суб'єктів соціально-економічної взаємодії. Необхідність визначення управлінських механізмів регіонального менеджменту, що забезпечать реальні умови для модернізації економіки й суспільства визначають актуальність пропонованого дослідження.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Рациональний розвиток регіонального простору став об'єктом досліджень в економічній науці з середини XIX століття (Й. Тюнен, В. Лаунхардт, В. Крісталлер, Д.І. Менделєєв). На початку XX століття окремі ідеї стратегічного розвитку територій висловлювалися в теорії розміщення промисловості (А. Вебер), а також розміщення продуктивних сил (В.І. Вернадський, А.Є. Ферсман).

В 50-х роках ідеї стратегічного розвитку розроблялися в теорії полюсів росту (Ф. Перру), в 60—80-х роках — у радянських розробках теорії й методології формування промислових вузлів (Ю.Г. Саушкін, А.І. Демєнєв) і територіально-виробничих комплексів (А.Ю. Пробст, М.К. Бандман, О.М. Гладишев, В.П. Можин).

Важливою методологічною складовою стратегічного розвитку території є включення в нього проблеми знання, у тому числі когнітивного та розсіяного, і можливості його координації, а також особливостей формування економіки знань. Цим аспектам присвячені роботи Ф. Хайєка, М. Полані, М. Поппера, Ф. Махлупа, Т. Куна, И. Лакатоса, В.А. Макарова, Є.В. Попова. У сучасний період зміст та спрямованість стратегічного розвитку багато в чому залежать від вибору людьми базових цінностей, які виступають іманентними детермінантами, що визначають характер діяльності людини [2]. Цей аспект вивчається такими новими дисциплінами, як економічна психологія й поведінкова економіка. Значний внесок у формування й розвиток цих наук внесли Г. Саймон, М. Аллі, А. Сен, Д. Канеман, В. Сміт, Дж. Акерлоф.

Разом з тим потрібні додаткові наукові розробки особливостей формування управлінських стратегій розвитку територій, що базуються на новому розумінні сучасної економіки, як середовища вільної взаємодії економічних суб'єктів.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЗАВДАННЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою представленої роботи є формування нового теоретико-методологічного підходу до розуміння сучасної території як простору розгортання системи людських знань і морально-культурних цінностей, визначення методологічних основ регіонального менеджменту, заснованого на кон'югаційній інтеграції. Методологічну основу дослідження склали положення еволюційної, інституціональної, поведінкової економічних теорій, теорії систем, регіональної економіки, розвитку цивілізацій, етики та соціального партнерства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

В умовах постіндустріального розвитку територію необхідно розглядати не стільки як фізичний базис з певними кордонами, скільки як соціальне явище, що створюється людьми, які їй надають її індивідуальність.

Пов'язуючи територію з діяльністю людей, ми одержуємо середовище або простір розгортання системи їхніх знань і морально-культурних цінностей шляхом використання ними існуючих елементів національного багатства, а також відтворення й розвитку людського потенціалу. У такому розумінні територію можна ви-

значити як сукупність різних потенціалів, вона являє собою живий соціально-економічний організм, який постійно оновлюється і саморозвивається. Особливої ваги набуває той факт, що процеси оновлення й розвитку наступають лише тоді, коли учасники просторового співтовариства усвідомлюють необхідність особистої участі у процесах, що призводять до змін наявного порядку речей.

Відповідно, одним з основних завдань регіонального менеджменту є створення економічних і правових механізмів, здатних розвинути у людей ініціативу й прагнення до оновлення й довгострокового інноваційного й природо та енергозберігаючого господарювання. Цей виклик управлінській системі та суспільству став настільки серйозним, що несвоєчасна реакція на нього може привести не просто "до втрати темпу", а до втрати можливості взагалі втримати Україну у межах сучасного соціально-економічного розвитку.

Методологічною основою відповідних управлінських механізмів регіонального менеджменту є системно-тектологічний підхід, який було обгрунтовано у працях О.О. Богданова "Тектологія: Загальна організаційна наука" [3], а також І. Пригожина та І. Стенгерс "Порядок з хаосу" [4].

Для пануючого у сучасному вітчизняному регіональному менеджменті, системно-механістичного підходу характерне ставлення до розвитку, як досягнення більш високої спеціалізації й упорядкованості, що виключає появу збоїв (вони сприймаються як зовнішні впливи, що порушують точно вивірену роботу). Цілісність досягається кількісною повнотою набору різних спеціалізованих функцій.

З позицій системно-тектологічного розуміння навколишній світ являє собою різноманіття взаємодії різних природних складових. Будь-яка подія стає результатом їхнього проникнення друг у друга — "кон'югація". За допомогою численних інгресійних ланцюжків ці складові впливають на хід різних подій. Але характер такого впливу не є вирішальним. Метою розвитку, для такого світорозуміння, є організація (гармонія), "доцільна єдність" комплексу взаємодій, що приводять до появи необхідного результату, незважаючи на хаотичні й мінливі зовнішні умови.

По своїй суті кон'югація, згідно з О.О. Богдановим, представляє собою поєднання комплексів. Але це не механічне поєднання, що веде до помноженого повторення старих форм, а поєднання, що несе в собі творчий початок. Поєднання комплексів неминуче веде до того, що нові форми, мають комбіновані властивості (по спадковості від кожного комплексу), завдяки чому таке поєднання виявляється творчістю, створенням нових, таких що не існували раніше форм розвитку.

Екстраполюючи головні принципи тектології на теорію і практику регіонального менеджменту, можна стверджувати, що успішний розвиток територій можливий лише на основі спільних скоординованих дій людей, об'єднаних у владних, виробничих й суспільних структурах.

Кон'югаційна модель раціональної організації соціально-економічних систем дозволяє подолати методологічну кризу теорії і практики управління, яку пов'язують з неможливістю адекватного реагування на сучасні виклики. В концепції О.О. Богданова індивід виступає як суб'єкт планомірної організуючої діяльності, принцип співробітництва стає основним в організаційних відносинах, культура виступає основою управлінської системи, ідея ізоморфізму законів і принципів організації створює можливість їхнього усвідомленого формування й застосування.

Аналізуючи сучасні процеси розвитку регіонів України можна виділити три основних моделі: 1) дотаційний розвиток, що відповідає стану обмеженого відтворення; 2) розвиток як самовивітання, що відповідає простому відтворенню, 3) бізнес-розвиток, модель яка

передбачає розширене відтворення. Однак у сучасних умовах, навіть території, яким властива третя модель знаходяться у стані рецесії. Існуючі моделі розвитку співвідносять з індустріальним типом соціально-економічної організації. В умовах розвитку постіндустріального суспільства, актуалізується потреба в побудові якісно нової моделі, що заснована на соціальноорієнтованому й скоординованому розвитку. Для неї повинні бути характерні вже не просто індустріально розвинені продуктивні сили, але такі, які відтворюються на інноваційній основі. Обов'язковим атрибутом такого розвитку повинне виступати існування громадянського суспільства, що у свою чергу являє собою суспільство інтелектуально розвинених людей.

Для ефективного вирішення управлінських завдань розвитку, в сучасних умовах необхідний перехід на новий рівень інтеграції. Від механічного об'єднання окремих процесів у ціле необхідно переходити до кон'югаційної інтеграції, яка не містить прагнення до закінченості процесу, а визначає компромісну спрямованість дій, та виключає антагоністичні відносини. Така інтеграція приводить до створення матеріального або нематеріального результату людської праці, господарської діяльності, який відповідає бажаннями й очікуванням всіх учасників соціально-економічних процесів.

Економіка, заснована на кон'югаційній інтеграції, орієнтується не на гроші, а на створення цінностей, необхідних людям. Таке розуміння економіки створює умови для визначення нової форми соціалізації суспільства і економіки. Тому вона, на нашу думку, може розглядатися у якості методологічної основи регіонального менеджменту.

У теоретичному плані об'єктом кон'югаційної інтеграції є соціально-економічна діяльність людей, які керуються у рівній мірі економічними мотивами й морально-культурними нормами. Предметом виступають не відносини з приводу товарів і послуг, а відносини з приводу інтересів, бажань людей-членів співтовариства, що включають різні психологічні й соціальні фактори при виборі об'єктів виробництва і споживання.

Виходячи із традиційної структури соціальної взаємодії можна виділити три складових структурних елемента, що лежать в основі забезпечення компромісного сполучення інтересів індивідуумів і суспільства як завдання регіонального менеджменту.

По-перше, інтелектуально й культурно освічені люди, або людський капітал. Розвиток регіону має базуватися на новітніх досягненнях науки та соціально-економічних технологій.

По-друге, повноцінний розвиток економіки регіону обов'язково повинен включати наявність сектору реального виробництва для відтворення основного капіталу і майна населення або матеріальний капітал.

По-третє, регіональній економіці потрібний прогресивний сервісний сектор, оскільки в протилежному випадку виникне одбокий розвиток економіки території. У сервісний сектор включаються не тільки обслуговуючі виробництва, але і всі галузі, що не відносяться до матеріального сектора.

Кон'югаційна інтеграція, поєднуючи людський, матеріальний і сервісний капітал, забезпечує не тільки нове розуміння національного багатства, але і його нову систему відтворення, що породжує додатковий кумулятивний ефект.

Перевага кон'югаційної інтеграції полягає у тому, що вона надає можливість великій кількості територіальних інтересів не тільки шукати ефективні рішення на індивідуальному рівні, але й реалізувати свої переваги на основі компромісів в інтересах всієї території.

Здійснення регіонального менеджменту, що засновується на кон'югаційній інтеграції передбачає дотримання ряду принципів. Особливу вагу має визначення території як простору розгортання системи людських знань і морально-культурних цінностей. Виходячи з та-

кого розуміння, важливо проводити аналіз соціально-економічного розвитку території, керуючись принципом єдності економічних і морально-культурних підходів. Також використовується принцип кумулятивності й синергізму. Поняття синергізму в цьому випадку одержує нове значення. Воно починає відображати не просто більшу ефективність (сукупний ефект), що виникає в результаті взаємодії (злиття, сполучення) систем, а добровільне, взаємовигідне й скоординоване співробітництво всіх суб'єктів соціально-економічних процесів, що приносить загальне благополуччя.

Кон'югаційна інтеграція тісно примикає до поняття соціоекономіки в тій частині, що стосується ролі довіри, етики й людського достоїнства в бізнесі й суспільстві, але не отожднюється з нею. Вона будується не на вимогах моралі, обов'язку, справедливості, а враховує їх як складові елементи ринкового розвитку. Вона не підкоряє економіку моралі, а поєднує те й інше в якості рівноправних рушійних сил, що розвертають свої дії в умовах реального добровільного обміну.

Основою управлінських механізмів кон'югаційної інтеграції є процес координації розсіяного знання. В економічній науці концепція розсіяного знання була висунута Нобелівським лауреатом з економіки Ф. Хайєком у статті "Економічна теорія й знання", а потім розвинена в роботі "Використання знання в суспільстві". Суть концепції Ф. Хайєка полягає в тому, що найвше в суспільстві знання являє собою нескінченну розмаїтість уявлень, фактів і думок про стан попиту та пропозиції, які часто є суперечливими. Це знання не існує в якому-небудь завершеному і явно вираженому вигляді, воно розсіяно між індивідами й через них існує [5].

Ф. Хайєк зводить розсіяне знання до економічного знання як знання про ринок ("знання значимих фактів") і на його основі показує особливості дії економічних агентів при прийнятті ними господарських рішень. Кон'югаційна інтеграція поєднує відособлене знання всіх учасників суспільного виробництва й суспільної діяльності як фізичних, так і юридичних осіб, а також будь-якої структурної одиниці, що приймає участь у соціально-економічних процесах.

Знання людей різноманітні й багатогранні. У той же час вони об'єктивно групуються та створюють різні види знань, які взаємно проникають та існують не тільки паралельно, але й взаємозалежно, функціонально переплітаючись між собою.

Першу сферу розсіяного знання представляє знання окремих суб'єктів (фізичних і юридичних осіб, а також будь-якої структурної одиниці), або індивідуальні знання. Воно виступає як часткове, фрагментарне знання й належить винятково своєму носію. Таке розсіяне знання, на думку Ф. Хайєка, реалізується через ринок, який представляє собою інформаційний пристрій, механізм виявлення, передачі й взаємного узгодження знань, які розсіяно у суспільстві.

Другу сферу утворюють масові знання про всю систему людської життєдіяльності. Групуючись і переплітаючись, ці знання формують сукупне знання людського суспільства (локального співтовариства), як хаотичну, але стійку структуру. Сукупне знання — це спільне знання, тому воно належить всьому суспільству (локальному співтовариству), та реалізується ринковими методами з використанням елементів узгодження дій.

Третя сфера — це скоординоване знання. Воно виникає в результаті цілеспрямованої й свідомої діяльності по забезпеченню власних інтересів, але для досягнення цієї мети необхідно постійно йти на взаємні компроміси. Скоординоване знання вирішує питання більш високого порядку. У його природі закладений соціальний елемент.

До носіїв розсіяного знання у межах окремих територій відносяться: наймані робітники, незайняте населення, власники підприємств, вищі й середні менеджери приватних фірм, громадські організації, наука і ос-

віта, державні адміністрації і органи місцевого самоврядування.

Регіональний менеджмент, заснований на кон'югаційній інтеграції координує процеси виробничого, культурного, освітнього, інформаційного характеру, перетворюючи розвиток території в цілеспрямований процес не обмежений задоволенням лише матеріальних потреб людей, а розширений до масштабів формування відносин громадянського суспільства.

Творче поєднання комплексів лежить в основі кон'югаційної інтеграції — добровільної та цілеспрямованої взаємодії господарюючих, владних, суспільних та інших суб'єктів, що функціонують на території й породжують у ході творчого використання системи факторів, умов і відносин нові підходи, цілі, завдання й основні напрями розвитку території.

Головною відмінністю механізмів кон'югаційної інтеграції є те, що вони забезпечують виникнення нових економічних форм, формують майбутнє. Однак спрямованість майбутнього розвитку території залежить не від самого факту кон'югаційної інтеграції, а від співвідношення сил суб'єктів, які беруть участь у кон'югації, це визначає ефективний або руйнівний характер виникаючих форм.

Стратегічний регіональний менеджмент заснований на принципах кон'югаційної інтеграції передбачає визначення території як простору розгортання системи людських знань і морально-культурних цінностей.

Методологія кон'югаційної інтеграції розглядає розвиток територій як процес об'єднання знань територіальних суб'єктів про ефективний довгостроковий розвиток території та перетворення цих знань у практику скоординованих дій на основі добровільності й соціальної орієнтованості.

Критерієм ефективності стратегічного регіонального менеджменту має виступати зріст рівня життя населення. Розвиток території може бути ефективним за умов, коли компромісні соціально орієнтовані й скоординовані дії починають відповідати економічним, соціальним і морально-культурним інтересам економічно і соціально активного населення. Якщо ж цього не відбувається, то в дію вступає ефект "невидимої ноги" і люди переміщуються в більш сприятливі ареали.

Основою відповідних управлінських механізмів має стати підхід, орієнтований на людину, тобто не обмежуючись вирішенням питань задоволення матеріальних потреб людей, необхідно забезпечувати активне формування відносин громадянського суспільства.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Депресивний стан сучасної економіки, у тому числі й на мезорівні, відсутність ефективних механізмів його подолання, що є загальноновизнаним фактом, наочно вказує на те, що існуюча модель управління соціально-економічним розвитком знаходиться у стані методологічної кризи. В основу стратегічного регіонального менеджменту, на нашу думку, мають бути покладені принципи кон'югаційної інтеграції — добровільної та цілеспрямованої взаємодії господарюючих, владних, суспільних та інших суб'єктів, що функціонують на території й породжують у ході творчого використання системи факторів, умов і відносин нові підходи, цілі, завдання й основні напрями розвитку території.

Здійснення регіонального управління заснованого на кон'югаційній інтеграції, передбачає визначення території як простору розгортання системи людських знань і морально-культурних цінностей. Вимоги моралі, обов'язку, справедливості повинні враховуватися як складові елементи ринкового розвитку. Кон'югаційна інтеграція передбачає необхідність приведення змісту пріоритетів соціально-економічного розвитку у відповідність до класичної гуманітарної парадигми.

Стратегічний регіональний менеджмент, заснований на принципах кон'югаційної інтеграції має ґрунтуватися на наступних організаційно-виробничих вимогах:

1. Стратегічний розвиток території (мета, завдання, напрям розвитку, механізм реалізації) повинен визначатися, розроблятися, формулюватися й підтримуватися вищим керівництвом території. Якщо імпульс зі сторони влади слабне або взагалі відсутній, то зникає й сам процес.

2. Реалізація стратегічного розвитку території передбачає участь працівників всіх рівнів і структур, що функціонують на території.

3. Технологічною основою регіонального менеджменту в умовах постіндустріального розвитку мають бути інформаційно-комунікаційні технології, практика електронного урядування та краудсорсингу.

4. Виходячи з того, що інформаційне середовище формує масову та індивідуальну свідомість, визначальним напрямом регіонального менеджменту є інформаційна політика, що спрямовується на популяризацію нових цінностей.

5. Ефективний розвиток території є можливим за умов визначення та врахування внутрішніх сильних й слабких сторін, а також зовнішніх можливостей та небезпек.

6. Стратегічні плани розвитку території повинні бути гнучкими, щоб за необхідності можна було здійснити їх модифікацію.

Література:

1. Стратегія економічного і соціального розвитку Херсонської області до 2015 року [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.oblrada.ks.ua>

2. Бавыко А.Е. Аксиологические факторы институализации социально-политических отношений / А.Е. Бавыко // Психолого-педагогические инновационные технологии в развитии личности: материалы Международ. науч.-практ. конф., 10 декабря 2010 г. — Шадринск: ШГПИ, 2010. — С. 91—98.

3. Богданов А.А. Тектология: Всеобщая организационная наука / А.А. Богданов. — М.: Экономика, 1989. — 304 с.

4. Пригожин И., Стенгерс И. Порядок из хаоса / И. Пригожин, И. Стенгерс. — М.: Эдиториал, 2001. — 468 с.

5. Хайек Ф. Сборник эссе — австрийская экономическая теория и идеал свободы / Ф. Хайек. — М.: Экономика, 2002. — 345 с.

References:

1. Khersons'ka oblasna derzhavna administratsiia (2009), "Strategy of economic and social development of the Kherson region by 2015", available at: <http://www.oblrada.ks.ua> (Accessed 05 June 2015).

2. Bavyko, A.E. (2010), "Value factors institutionalization of social and political relations", Materialy mezhnunarodnoj nauchno-prakticheskoy konferencii [Proceedings of the international scientific-practical conference], Psihologo-pedagogicheskie innovacionnye tehnologi v razvitii lichnosti [Psycho-pedagogical innovative technologies in the development of personality], SGPI, Shadrinsk, Russia, pp. 91—98.

3. Bogdanov, A.A. (1989), Tektologija: Vseobshhaja organizacionnaja nauka [Tectology: Universal organizational science], Jekonomika, Moscow, Russia.

4. Prigozhin, I. and Stengers, I. (2001), Porjadok iz haosa [Order out of chaos], Jeditorial, Moscow, Russia.

5. Hajek, F. (2002), Sbornik jesse — avstrijskaja jekonomicheskaja teorija i ideal svobody [Collection of essays — the Austrian economic theory and the ideal of freedom], Jekonomika, Moscow, Russia.

Стаття надійшла до редакції 09.06.2015 р.